

BATEN van SCHOON WATER – Een voorbeeld van samenwerking in het beekdal van de Hunze (Drenthe)

Door Helena Imminga-Berends- Regenboog Advies, Assen: www.regenboogadvies.nl, met medewerking van Peter Wijsman (Regenboog Advies) en Pim Brocades Zaalberg (Milieufederatie Drenthe). Dank aan al degene die we mochten interviewen!

VOORWOORD

De invoering van de Europese Kaderrichtlijn Water (KRW) vraagt om grote investeringen om de kwaliteit van onze wateren te verbeteren, zowel chemisch als ecologisch.¹ De werkzaamheden zullen per stroomgebied bepaald moeten worden en alle geïnteresseerden in zo'n regio krijgen de kans om erbij betrokken te worden.

Belangrijk bij de keuze van wat wij gaan doen is de afweging tussen kosten en baten. Tot nut toe was er meer aandacht voor de kosten dan voor de baten. In de brochure Baten boven Water van de Coalitie Baten van Schoon Water komen veel baten aan de orde.² In de brochure worden o.a drie casestudies beschreven, zodat alles wat concreter wordt. Een van die cases wordt hier weergegeven: de werkzaamheden en de samenwerking in het Hunzebeekdal: wat wordt daar al gedaan,

¹ Voorlopig geraamd op €500-600 miljoen extra per jaar, bovenop wat er begroot wordt voor het waterbeleid in Nederland.

² Zie http://www.snm.nl/pdf/0000_baten_boven_water_maart_2006.pdf of www.regenboogadvies.nl

wie doet mee en wat zijn de baten, zowel voor de natuur, als voor de mens als voor de economie?

Wandelen in het beekdal van de Hunze

Recreatie op de Hunze

Geschiedenis en veranderingen in het beekdal van de Hunze

Het Hunzebeekdal ontstond eeuwen geleden toen ijsmassa's de Hondsrug vormden. Schoon kwelwater vanuit de rug zorgde voor een nat dal waarin de Hunze kronkelde en waar een bijzondere vegetatie ontstond. Afgraving van het veen aan de oostkant van de Hunze maakte dat het dal steeds natter werd. Ten behoeve van de landbouw werd het daarna nodig gevonden om de Hunze te kanaliseren zodat het water sneller afgevoerd werd. Helaas veroorzaakte dat vervuiling en het dichtslibben van het Zuidlaardermeer. Dit was weer slecht voor de visstand en de recreatie in het meer en zorgde bovendien voor periodieke overstromingen rond de stad Groningen.

Door verdroging van het beekdal ging de natuur achteruit. Als gevolg van deze socio-economische ontwikkelingen, ontstond er in 1990 bij het Drentse en Groninger Landschappen de visie dat ingrijpen nodig was.³ Ook Waterleidingbedrijven en de Waterschappen begonnen activiteiten te ontplooiën. De Provincie integreerde alle activiteiten in een gebiedsproject (het Hunze project) en nam de coördinatie op zich.⁴

³ Bilt, E.W.G. van der, M.J. Glastra, H. Jansen & U. Vegter, 1990. Projectplan Hunzedal. Stichting Het Drentse Landschap, Assen.

⁴ Zie www.hunzeproject.nl

De ondernomen maatregelen

Nu worden de oude kronkels in de Hunze teruggebracht. Kaden rond de Hunze werden naar buiten verplaatst en de oeverlanden kunnen weer onderlopen. Dit is goed voor de natuur. Er ontstaat geleidelijk een groter en een rijk natuurgebied langs de hele beek vanaf Exloo tot aan het Zuidlaardermeer. Door vrijwillige kavelruil met boeren worden deze stukjes nieuwe water- en natuurgebieden ingericht.

Het beekdal van de Hunze met haar nieuwe kronkels bij Spijkerboor

Meer natuur en meer kronkels in het beekdal zijn ook gunstig voor recreatiebedrijven en voor recreanten. De revitalisering van het Zuidlaardermeer als geheel is ook op gang gekomen. De ondernemers betalen mee voor uitbaggering van havens en vaargeulen.

Experimenten met plas-drasgebieden en moerasvorming in het beekdal ten behoeve van zuivering van water worden gesteund door waterschap, drinkwaterbedrijven en de Europese Unie.

Ook de omliggende gemeenten zijn betrokken bij de werkzaamheden in het beekdal. De gemeente Tynaarlo met haar Plan Zuidoevers

(deel 1) combineert mooi wonen met nieuwe natuur aan de zuidoevers van het Zuidlaardermeer. Daar wordt nieuwe natuur ontwikkeld op ex-landbouwgronden, door het Drentse Landschap.

De delta van de Hunze wordt teruggebracht naar waar het vroeger lag, zodat er nog meer natte natuur kan ontstaan dicht bij Zuidlaren (Plan Zuidoevers deel 2).

De doelen van de maatregelen in het Hunzestroomgebied op een rij:

- Het schone water dat op de Hondsrug de bodem inzakt, benutten voor drinkwater en voor natuurontwikkeling,
- De waterkwaliteit van de Hunze verbeteren door voorkoming van vervuiling vanuit de landbouw, voorkoming van riooloverstortingen en door experimenten met moeras vorming ten behoeve van waterzuivering,
- Water vasthouden en bergen om overstromingen rond Groningen te voorkomen,
- Verdroging tegengaan en natuurherstel en -ontwikkeling mogelijk maken in dit historische en fraaie beekdal,
- Recreatie op het Zuidlaardermeer aantrekkelijker te maken (nu slibt het dicht, de vissen verdwijnen en de zwemmers en boten hebben last van blauwalgen).

De baten van al deze plannen komen hieronder aan de orde.

De ecologische baten

Sinds de aanleg van kades langs de Hunze en het Zuidlaardermeer en de toegenomen vervuiling en voedselrijkdom van het water (o.a. afkomstig van de landbouw en riolering) zijn veel natuurwaarden uit dit stroomgebied verdwenen. Ook de aanwezigheid van grondwaterwinningen, en dus gebruik van schoon kwelwater dat vroeger naar het dal stroomde en daar zorgde voor veel natuurwaarden, is een negatieve factor voor een aantal soorten.

Toch is de verwachting dat het geheel van de maatregelen, dat een herstel van het natuurlijke karakter van het stroomgebied betekent, zal leiden tot ecologische baten, zowel in het water als op de oevers.

De verwachting is dat op de oeverlanden broekbossen en riet- en zeggemoerassen zullen terugkeren met karakteristieke vogels als watersnip, grote karekiet, zilverreiger, ijsvogel en grote gele kwikstaart. Ook de otter en wellicht de bever zouden kunnen terugkeren als er voldoende rust is in de gebieden. In de Hunze zal de visstand gevarieerder worden met veel meer exemplaren van soorten als kopvoorn, serpeling en beekprik. De rivierkreeft zal ook vaker voorkomen.

De levensgemeenschap van ongewervelde waterdieren zal ook veel rijker worden met de larven van allerlei soorten libellen, beekjuffer, steenvliegen en kokerjuffer. De visstand in het Zuidlaardermeer zal niet meer gedomineerd worden door brasem maar veel meer exemplaren van de roofvissen snoek en baars bevatten en daarnaast een soort als de zeelt.

Een natuurlijk watersysteem- De Hunze zoals hij nu weer aan het worden is:

Als het meer helderder is zal de rijkdom aan waterplanten die in de jaren '20 nog aanwezig was, weer terugkeren. In het water komen dan planten voor als fonteinkruid, bronmos en krabbescheer.

Daardoor zullen kleine zwanen het meer weer gaan gebruiken als voedselgebied (fonteinkruid) terwijl de zwarte stern als broedvogel in aantal zal toenemen.

De baten voor de recreatiebedrijven

De recreatiesector heeft belang bij schoner water. Ze betalen mee aan het uitbaggeren van het Zuidlaardermeer en steunden een experiment met ecologisch herstel van de visstand. De sector investeert in nieuw recreatieaanbod aan het meer en daar waar de Hunze weer kronkelt zoals bij Spijkerboor.

Foto links: Willem Dijkema, eigenaar van het Cafe t'Keerpunt bij Spijkerboor zegt: "De hermeandering van de Hunze is een pluspunt voor mijn bedrijf omdat het veel (kano)recreanten aantrekt, maar de meeste mensen komen hier voor de rust, dus het moet ook niet te druk worden!"

De baten die door de ondernemingen werden genoemd zijn bijvoorbeeld:⁵

- Sinds de Hunze kanoklaar is gemaakt, zijn een aantal bedrijven kano's gaan verhuren en bieden nu, jaren later, een nog groter gamma van diensten aan recreanten (survival, vlotbouwen, fietsen, steppen, atb, letter boxen en veengolf).
- Het gebied is bekender geworden en trekt daarom meer toeristen aan.
- Schoon water vriest eerder dicht, trekt schaatsers aan en betekent alweer meer omzet.
- Er is niet alleen genoeg vis, maar er zijn ook meer soorten vis voor de pleziervisser, dus meer bezoekers en bootverhuur.
- Als het meer helderder wordt dan kunnen bedrijven makkelijker een milieukeurmerk krijgen voor hun bedrijf.

⁵ Deze baten zijn nog niet gekwantificeerd, maar in andere studies is dat wel gedaan, waarbij de spin-off naar de regio wordt aangetoond. Zie b.v. Berends (2002).

- De plannen rond de Hunze en het Zuidlaardermeer stimuleren de ondernemers om samen te werken. Er is een vereniging van bedrijven rond het meer en een aantal bedrijven langs de Hunze werken ook samen. Dit biedt kansen om samen de regio te promoten.

Foto Boven: Otto Willem Nachbar, eigenaar van de Zuidkaap, zeilen surfschool en accommodatie bij Midlaren zegt: “Als het gebied aantrekkelijker wordt zal de kwaliteit van het recreatieaanbod ook omhoog gaan”.

Foto boven: Piet Steenbergen, eigenaar van Breeland-Variatie in Recreatie bij Annen zegt: “Verdere ontwikkeling van het Hunze gebied betekent een ontlasting van andere nationale parken.”

De baten voor de recreanten

Voor de bezoekers en de recreanten bieden de plannen voor schoon water in de Hunze en Zuidlaardermeer veel baten:

- Als het gebied aantrekkelijker wordt stijgt de kwaliteit van het aanbod van diensten.
- Schoner water is gezonder om in te zwemmen.
- In helder water kan men de vissen zien zwemmen.
- Een natuurlijk watersysteem is mooi voor de beleving, het prikkelt de zintuigen maar geeft ook rust.
- Er kan vaker geschaatst worden omdat het water gemakkelijker dichtvriest.

Ook de ANWB, die namens zoveel recreanten spreekt en hun belangen behartigt, steunt de plannen voor het Hunzedal en de revitalisering van het Zuidlaardermeer. De regiomanager zegt: “Als het water niet goed is, dan kan je je business wel afschrijven!”

Steef Engelsman, regio manager van de ANWB.

De baten voor de boeren

De boeren in het gebied stonden eerst sceptisch tegenover meer water en meer natuur in het beekdal van de Hunze omdat de landbouw een laag waterpeil wil en de natuurgebieden daarentegen een hoger peil. Maar veel agrariërs zijn nu betrokken bij de plannen voor betere waterkwaliteit in die zin dat ze de

mogelijkheid krijgen om stukken grond te verkopen of kavelruil te plegen. De baten hiervan zijn duidelijk: ze kunnen de laaggelegen, natte gronden langs de Hunze kwijt. Natuurorganisaties, zoals het Drentse Landschap of het waterleidingbedrijf die deze gronden kopen of pachten, leveren duidelijk een financieel- economische baten op. Een van de boeren kon een groot stuk grond langs het Zuidlaardermeer verkopen zodat daar het plan Zuidoevers plaats kan vinden (voor natuurontwikkeling door het Drentse Landschap en woningbouw door de gemeente Tynaarlo).

Schaalvergroting, steeds belangrijker om te kunnen overleven in de landbouw, wordt door kavelruil ook mogelijk. Daar komt bij dat de Europese landbouwsubsidies voor productie snel minder aan het worden. De subsidies aan boeren die mee werken aan natuurbehoud, het in standhouden van landschappen of vergroting van de leefbaarheid van het platteland worden juist groter. Zowel het nationale landbouw- als het natuurbeleid haken daarop in en de boeren krijgen veel nieuwe kansen om hun inkomens aan te vullen, bijvoorbeeld met agro-toerisme of het leveren van zogenaamde groene en blauwe diensten.

Jan Bartelds, akkerbouwer in Gieterveen zegt: “Boeren, natuur, recreatie en andere ondernemingen kunnen op zich goed samen gaan,

maar het moet niet zo worden dat het alleen fiets- en wandelpaden wordt of dat er helemaal geen boeren meer zijn.”

De agrariër Jan Bartelds

Boerderij op de Hondsrug- A way of life:

Er zijn niet alleen financieel-economische baten voor de agrariërs die meedoen aan de plannen voor schoner water in het beekdal. Door goed de kansen te benutten die deze nieuwe ontwikkelingen rond water, natuur en de EU-subsidies met zich meebrengen, vergroten de boeren de kans dat ze hun familiebedrijf en hun levensstijl kunnen behouden. “Het is een gunst om boer te zijn, maar een kunst om het te blijven.” Ook zei een boer: “Natuur is mooi en de bevolking heeft er baat bij, daarom krijgt het ook de ruimte van zowel politici als leden van natuurorganisaties. Op die golf moet je mee gaan als boer.”

Foto: Klaas Wigchering, akkerbouwer in Oud-Annerveen (en gezin) zegt: “Gedraag je als ondernemer en niet als boer, maak gebruik van de mogelijkheden die er zijn (bijvoorbeeld rond vrijwillige kaverruil).”

De baten voor gemeente en bedrijfsleven

De gemeente **Tynaarlo** wil graag nieuwe woningen bij water/natuur aan de zuidkant van het Zuidlaardermeer bouwen. De baten daarvan zijn duidelijk: een beter imago en meer gemeentelinkkomsten, maar ook nieuwe woonlocaties met een hoog niveau van leefbaarheid. De Gemeente betrok het Drentse Landschap bij haar planning en zo ontstond het plan Zuidoevers, waarbij de beste (natte)

stukjes natuur door het Drentse Landschap verder worden ontwikkeld en beheerd en de gemeente de woningen bij natuur bouwt maar niet aan het meer. Een goed voorbeeld van rood- voor groenconstructie.

Foto Boven: Oscar Strijker (L) en Mark Wieringa (R) van de gemeente Tynaarlo met het Plan Zuidoevers. **Quote:** “Door de bouw van woningen te combineren met natuurontwikkeling staat ‘zicht op natuur’ en ‘gebruik van water’ centraal in het plan Zuidoevers”

Daar staat tegenover dat de bewoners van het **dorpje de Groeve** minder gelukkig waren. Het plan Zuidoevers brengt nieuwe natuur en een nieuwbouwwijk tussen hen en het Zuidlaardermeer, waardoor het kenmerkende open weidelandschap deels verloren gaat. Bij het maken van haar Dorpsomgevingsplan, met hulp van de **Brede**

Overleggroep Kleine Dorpen in Drenthe (BOKD) en de door de **Provincie Drenthe** ingestelde **Deelgebiedscommissie**, werd duidelijk dat de plannen van de gemeente Tynaarlo en het Drents Landschap al ver gevorderd waren! Door overleg is nu de situatie verbeterd en het dorp wordt bij de plannen betrokken. Voor het dorp is het water van de Hunze, dat daar de Oostermoersevaart is geworden, een karakteristiek element die niet verloren mag gaan. Ook willen de bewoners van het dorp hun eigen kleine (water)recreatie behouden.

Foto boven (links): Harald Sloot, van Buurtvereniging de Groeve zegt: “De plannen voor verbetering van Hunze en Zuidlaardermeer bieden kansen aan de Groeve om haar eigen herkenbaarheid en identiteit te versterken gezien de ontstaansgeschiedenis van het dorp.

Maar er moet een balans gevonden worden tussen de verschillende belangen.” Foto rechts boven: pleziervisser bij de Groeve.

Foto boven: Veel bedrijven werken samen en verdienen er geld!

Aan de oostkant van het Zuidlaardermeer zien we ook een dergelijke driehoeksconstructie rond water, natuur en woningbouw. Het **Groninger Landschap** heeft daar een waterrijk natuurgebied ingericht (Leinwijk, plan Water over de Wolfsbarge). De nabijgelegen nieuwbouw Meerwijk bij **Kropswolde** laat zien dat er

een vraag is naar zeer dure, bij natuur- en watergelegen woonlocaties. Interessant is dat een bedrijf, de Japanse sojasauzenproducent **Kikkoman** gevestigd in Hoogezand-Sappemeer, de baten ziet van dit project en het daarom financieel steunt.

Rond het grotere revitaliseringsproject van het Zuidlaardermeer hebben bedrijven als **Arcadis** (tekenaars en uitvoerders van plannen) en de baggerbedrijven, zoals **Christiaan den Dekker**, baat bij de uitgaven aan verbetering van het watermilieu. Ook zijn er positieve verwachtingen van de plannen voor schoon water bij de lokale **visserijbedrijven**.

Waterbedrijven

De **Waterleidingmaatschappij Drenthe** (WMD), die diepgrondwater wint in het Hunzedal en het water op de markt brengt, heeft duidelijk financieel-economische belangen bij de bescherming en benutting van schoon grondwater. Zeker het drinkwater moet zuiver zijn gezien de welzijns- en gezondheidsgevolgen. WMD weet dat je aan natuurontwikkeling moet doen als je grondwater goed wilt beschermen. Ze hebben 800

ha grond dat ze zelf beheren of dat door boeren en natuur-organisaties laten doen.

WMD investeerde bijvoorbeeld in het project Breevenen, ten zuiden van Annen. Landbouwgronden langs de Hondsrug werden opgekocht in 1996 en geïnundeerd door kwelwater dat nu in het beekdal via meerdere kleinere putten gewonnen wordt.

Ondiep waterwinning

Foto: Norbert Veldkamp, manager Onderzoek en Planvorming van het Waterleiding Maatschappij Drenthe zegt: “Om het grondwater te kunnen beschermen, doen we aan natuurontwikkeling”.

Ook het **Waterschap Hunze en Aas**, die verantwoordelijk is voor de oppervlakte wateren en vervuiling moet tegen gaan, ziet het belang en de baten van schoon water. Ze financiert een project zoals Water 4All in Tusschewater. Met **Europees** en publieksgeld wordt in dit proefgebied onderzocht of natte graslanden/moerassen langs de Hunze een zuiverende werking hebben op de kwaliteit van het water. In dit Water 4 All-project in het beekdal van de Hunze werken

Royalhaskoning en de **Universiteit van Groningen** samen aan inrichting/bouw van de infiltratievelden en de metingen. Dat betekent niet alleen vermeerdering van het menselijke kapitaal (kennis en know-how) maar ook banen en inkomens in die sectoren.

Fotos boven: Jansiem Rus van RoyalHasKoning aan het werk voor het project Water4All.

Foto rechts: Uko Vegter eco-hydroloog bij het Waterschap Hunze en Aas zegt: “De combinatie van water- en natuurfuncties in het Hunzegebied levert veel natuurwinst op. Verantwoordelijk hiervoor is het samengaan van meerdere factoren te weten de kracht van een

goede visie, mogelijkheden om natuur aan waterfuncties te koppelen, inbedding van projecten in de streek via het Hunze project, samenwerking tussen de verschillende partners en de goede mogelijkheden om gronden te verwerven. De verwachtingen voor de komende jaren zijn dan ook hoog gespannen....”

Het project Water4all langs de Hunze:

De overheid

De Provincie Drenthe is nauw betrokken bij al de plannen voor de Hunze en het Zuidlaardermeer en ziet duidelijke baten.⁶ Auke Kooistra, manager van het Hunze project van de Provincie Drenthe (**foto rechts**) zegt: “Grondwaterbescherming en natuurontwikkeling, daar moet op ingezet worden!”

Het Provinciaal Omgevingsplan uit 2004 heeft veel aandacht voor natuur en water. Deze integrale visie en plan brachten **Rijks**geld voor plattelandontwikkeling naar de provincie dat aangevuld werd door EU-gelden.

Ook de **provincie Groningen** ziet het belang van schoon en goed gemanaged watersystemen rond de Hunze en het Zuidlaardermeer. Er is dan ook bestuurlijk akkoord rond water gemaakt. Ook in de opgerichte Stuurgroep Water2000+ werken de twee provincies samen met de Waterschappen Hunze en Aa's en Noorderzijlvest, de **gemeenten** en de regiodirecties van verschillende ministeries (**Rijkswaterstaat, LNV, VROM**), voor een betere waterhuishouding in Groningen en Noord-Oost Drenthe.

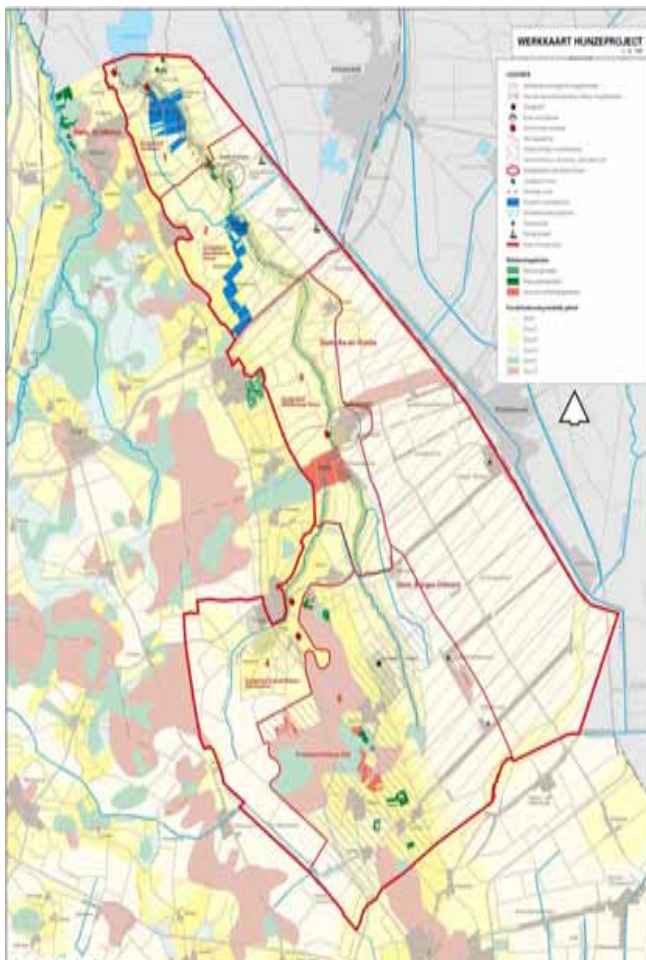

Auke Kooistra, manager van het Hunze project (Provincie Drenthe)

Het **ministerie van LNV** met haar natuurbeleid ten behoeve van de zogenaamde Ecologische Hoofdstructuur (waar stukken van het Hunzedal en het Zuidlaardermeer onderdeel van zijn) steunt het combineren van stukken hoogwaardige natuur (die begrensd en behouden worden) met waterprojecten.

⁶ Zie www.hunzeproject.nl

Projecten in het Hunzebeekdal:

Bestuurlijke baten

Voorgaande paragrafen lieten zien hoeveel partijen bij de herstelmaatregelen van de Hunze en Zuidlaardermeer ten behoeve van schoon water betrokken zijn, en wat zij als baten zien. Maar wat zijn de baten van de samenwerking op zich (die bestuurlijke baten genoemd zouden kunnen worden) en wat zijn de sleutels tot succes?

We zagen hoe het **Drentse Landschap**, het **Groninger Landschap**, het **Wereldnatuurfonds** en het **Waterschap Hunze en Aas** een belangrijke rol speelden bij het op de beleidsagenda plaatsen van de Hunze en Zuidlaardermeer. Maar het succes van het project ligt in de verdere samenwerking met andere partijen die daarna is ontstaan en bij hoe ze dat deden. Partijen zijn zeer ervaren geworden in het onderhandelen met alle andere partijen en ze zijn samen de uitvoerders geworden van een stuk water- en natuurbeleid. Dit ligt helemaal in de lijn van de Europese Kaderrichtlijn Water die betrokkenheid van burgers en instellingen vraagt.

Samenwerking vereist een gevarieerde en soepele werkwijze. Zo sluit het Drentse Landschap verschillende type akkoorden met diverse partijen. Op sommige plaatsen in het Hunzedal, waar het om kleine ingrepen gaat (oeveren), worden bilaterale afspraken met boeren en/of vrijwillige kavelruil gezocht. Deze akkoorden vereisen

veel tijd en een open mind van beide kanten. Op andere plaatsen, waar grond erg gewild is zoals aan de oevers van het Zuidlaardermeer, ging het om meer partijen en complexere processen: een eigenaar van de grond en twee grote gegadigden (gemeente Tynaarlo en het Drents Landschap). Hier werd een zogenaamde rood- voor groenconstructie gevonden.

Foto boven: Eric van de Bilt, directeur van het Drentse Landschap zegt: “Het streven is naar ‘Gods water over Gods akkers’!”

Foto rechts: Eelco Nijboer van het Drentse Landschap bij het project Zuidoevers, waar lagunes worden gegraven en waar het Zuidlaardermeer (en later de Hunze) vrij gaan instromen. Ten zuiden hiervan zullen huizen worden gebouwd (plan Zuidoevers).

Ook beide Provincies, gemeenten onderling, waterbedrijven en waterschappen, de recreatiesector en de gebiedscommissies met de bewoners hebben elkaars cultuur en werkwijze leren kennen door dit waterproject. Alle geïnterviewde partijen zeggen gebaat te zijn bij samenwerking rond beter water in hun stroomgebied. Ze zijn in die zin een stap verder dan menig ander stroomgebied als het gaat om dadelijk de stroomgebiedsplannen te maken die volgens de KRW vereist zijn.

Het succes van zo'n transitie naar meer en beter water in dit gebied kan vergeleken worden met succesverhalen uit andere gebieden waar samen wordt gewerkt aan een integraal plan dat meer natuur oplevert en baten voor iedereen.⁷ Die ervaring laat zien dat het opknappen van

⁷ Zie de studie over Transitie naar meer natuur van Berends (2005).

een “verrommeld” gebied waar het natuurlijk en ander kapitaal erg achteruit is gegaan, veel geld kost. Voorkomen is beter dan genezen!

TEN SLOTTE nog enkele overwegingen en terugkoppeling naar de Europese Kaderrichtlijn Water (KRW)

De wens en zorg voor schoon water speelt een grote rol in ons land, voor ons welzijn en welvaart, voor de natuur maar ook voor onze manier van besluiten nemen en uitvoeren.

- We willen water drinken dat aan de hoogste eisen van zuiverheid en veiligheid voldoet.
- Schoon water is ook nodig voor een veilige voedselproductie.
- Veel Nederlanders wonen graag aan of zelfs in het water.
- De recreatieve en toeristische aantrekkingskracht van Nederland is, direct of indirect, in belangrijke mate aan water verbonden.
- Bij de belevingswaarde van het Nederlandse landschap en onze natuur speelt water een belangrijke rol.
- De biodiversiteit van Nederland is voor een groot deel gebonden aan water van goede kwaliteit.

Dit besef ligt helemaal in de lijn van de KRW die we moeten gaan invoeren. Bij het stellen van normen voor de kwaliteit van het water in heel Europa zijn de leidende principes van de KRW goed:

- Water is geen handelswaar maar deel van ons erfgoed dat behoud, bescherming en verbetering verdient.
- De plannen en het beheer van de wateren zullen per stroomgebied plaats vinden, en niet alleen binnen de grenzen van eigen gemeenten/ provincies/ landen!
- Alle betrokkenen bij zo'n stroomgebied (bedrijven, instanties, burgers) mogen mee beslissen bij de plannen voor verbetering en krijgen goede en regelmatige informatie aangeboden.
- Het is de bedoeling dat de kosten van de inspanningen voor beter water zoveel mogelijk worden doorberekend naar de gebruikers en vervuilers.

In de komende jaren zullen we de KRW moeten implementeren. Het is dan van belang dat niet alleen de geschatte kosten van de plannen en maatregelen per stroomgebied een rol gaan spelen bij besluitvorming, maar ook de geschatte baten. Het waarderen van de baten van waterbeleid biedt de mogelijkheid om verschillende waterprojecten beter met elkaar te vergelijken. Economische en milieudoelstellingen kunnen naast elkaar worden gelegd door te kijken welk nut zij hebben voor de maatschappij. Ook kan het kwantificeren van waterdiensten een efficiënter gebruik van deze natuurlijke hulpbron stimuleren, bijvoorbeeld door prijsprykkels te introduceren. Op deze manier kunnen de investeringen van publieke

gelden worden gerechtvaardigd en evenwichtiger, beter gefundeerde beleidskeuzes worden gemaakt.

De foto's en kaarten zijn afkomstig van de Provincie Drenthe, Gemeente Tynaarlo, Waterschap Hunze en Aa, Water4all, Bureau de Groene Zoden, Bertil Zoer/ Geert de Vries/ Joop van der Merbel/ Henk Reinders voor het Drentse Landschap, Peter Wijsman, Regenboog Advies-Natuur en Economie; Helena Imminga-Berends

Literatuurlijst

Adviescommissie Gebiedsontwikkeling, 2005. Ontwikkel kracht! Met een bijlage over het Hunzeproject. Secretariaat van de Adviescommissie: Lysias, Amersfoort.

Bartelds, A., 2003. Broedvogelmonitoring (BMP) Annermoeras II. Stichting Het Drentse Landschap, Assen.

Berends, H., 2004. Transition to Nature, Regenboog Advies voor Interreg IIIB project 'Boundless Parks, Naturally', voor Provincie Gelderland. www.boundlessparks.com

Berends, H, Jong, M. de, 2004. Lonkend Rivierenland, Methodiek voor een verbrede kijk op het nieuwe water. Regenboog Advies voor Staatsbosbeheer, Wageningen. www.regenboogadvies.nl

Berends, H, Jongman, R. e.a., 2005. Pantanal-Taquari- Tools for decision making in Integrated Water Management. Alterra/Embrapa/ ITC / WL Delft / Regenboog advies/Arcadis.
http://www.itc.nl/library/Papers_2005/tech/boerboom_soc.pdf

Berends, H., den Belder, E., Dankers, N, Schelhaas, M-J, 2000. Een multidisciplinaire benadering van de gebruikswaarde van natuur. Werkdocument Natuurplanbureau nr. 2000/17.

Berends, H. en Vreke, J., 2002. De rol van bos en natuur in de Achterhoek en in de Kempen- Een economische waarderingsmethode getest in twee gebieden. Alterra, rapport nr 487, Wageningen. Zie www.regenboogadvies.nl

Bilt, E. van der en Meer, S. van der, 2004. "Van dromen naar stromen", Themanummer van het blad Het Drentse Landschap, nr 44 (dec. 2004), p. 4-10.

Bilt, E.W.G. van der, M.J. Glastra, H. Jansen & U. Vegter, 1990. Projectplan Hunzedal. Stichting Het Drentse Landschap, Assen.

Bilt, E.W.G. van der & M.J. Glastra, 1995. Hunze-visie. Stichting Het Drentse landschap, Stichting het Groninger Landschap, Wereld Natuurfonds, Assen.

Brouwer, R., 2004. Wat is schoon water de Nederlander waard?, H2O, nr. 12, pg. 4-5

Brouwer, R., T.H.L. Claassen, H. Coops, R.J.H.M. van der Veen, 2004. De economische waarde van natuurlijk peilbeheer voor het bereiken van ecologische doelstellingen in de Kaderrichtlijn Water, H2O, nr. 37, pg. 25-26.

Elerie, H., Foorhuis, W., 2003. Dorp2000anno- De Hunze maakt geschiedenis. Uitgev. de Ploeg, Bedum.

Glastra, M.J., 1993. Natuurontwikkeling in het Hunzedal. Ecohydrologisch onderzoek Drouwenezand/de Branden. Stichting Het Drentse landschap, Assen.

Grontmij, 1997. Natuurontwikkelingsproject benedenloop Hunzedal. Deelgebieden Annermoeras, Duunsche landen en Elzemaat. Grontmij, Assen.

Havinga, B., 1928. Studiën over flora en fauna van het Zuidlaarder Meer. Bijdrage tot de kennis van de biologie der Nederlandsche meren. Proefschrift RU Groningen.

IWACO & Kiwa, 1998. Naar integraal waterbeheer in het Gorecht. Hoofdrapport fase 3. Projectnr. 2235400. In opdracht van Waterbedrijf Groningen.

Kiwa, 1995. Onderzoek Oostermoer, geohydrologie. Deelrapport Geohydrologische modelberekeningen. Kiwa, Nieuwegein in opdracht van Waterleidingmaatschappij Drenthe.

Klinge, M., C.M. Lorenz & H. Wanningen, 2001. Evaluatie onderzoek Zuidlaardermeer. Waterschap Hunze & Aa's, Veendam.

Koster, H., 2003. Broedvogelmonitoring (BMP) van het Annermoeras I. Stichting Het Drentse landschap, Assen.

Milieufederatie Drenthe, 1999. Scenario's voor waterwinning in Drenthe, Assen.

Olde Venterink, H., R. van Diggelen, J. van den Burg & J.T.A. Verhoeven, 2002. Moerassen langs de Hunze voor een helder Zuidlaardermeer. Een studie naar mogelijkheden van natuurlijke waterzuivering. RU Utrecht & RU Groningen in opdracht van waterschap Hunze & Aa's.

Provincie Drenthe, 2005. Kansen in het Hunzegebied- Kadernota voor uitvoering, Assen. Zie www.hunzeproject.nl

Stuurgroep Water 2000+,2004. Deelstroomgebied Nedereems- Rapportage 2004, Kaderrichtlijn Water.

Stuurgroep Water 2000+,2005. Brochure: Drenthe/ Groningen leeft met water, www.drentheleeftmetwater.nl en www.groningenleeftmetwater.nl.

Vegter, U., Schollema, P-P., Wanningen. H. & Zoer, B., 200 . Duurzamer waterbeheer en nieuwe kansen voor natuur in het Hunzedal, etc

Waterschap Hunze & Aa's, 2003. Beheersplan 2003-2007. Waterschap Hunze & Aa's, Veendam.

Werkgroep Dorpsomgevingsplan De Groeve, 2005. Uitgegeven door de Vereniging Brede Overleggroep Kleine Dorpen in Drenthe (BOKD) in Assen en de Buurtvereniging De Groeve.

